

Миодраг М. ТОДОРОВИЌ

УДК: 811.1'342.53

И.-е. корен **kuo-wo-* или и.-е. **kiHo-wo-*, 'движење, придвижување'

Крајка содржина

Должинаџа на вокалоџи -*ō-* > во *џр. sōōtron* и *episōōtron* е џолкувана како еден вид на редуција на дифџионџоџи -*ou-* (cf., *traџта ~ trōџта*). Наше мислење е дека должинаџа на вокалоџи -*ō-* > во *џр. sōōtron* и *episōōtron* е резулџаџи на џроцесоџи на џалаџализацијаџа од и.-е. **kiHo-* > **kuō-* > *џр. sōō-*. На џоа уџаџувааџи џаралелиџе, (cf., и.-е. **g^wiHo-wo-* > **g^wyōwos* > *џр. zō(w)os*, *prosōōron* од **protyoōk^w-* < и.-е. **proti-Hok^w-*). Од овој и.-е. корен **kiHo-* > **kuō-* се микенскиџе форми *e-pi-zo-ta* / *epi-kjōta* /: *џр. *epissōōtra*, личниџе имиџа *zo-wa* / *kjōwa* /: *џр. Sōē*; *ra-wi-zo/Lawi-kjos* / > *џр. *Lawi-ssos* > **Lawoi-ssos* > *џр. Lao-ssos* и *a-no-zo-jo* / *Arno-kjoio* /: **Arno-ssoiō* (*gen.sg.*) од **A-no-zo* од *arnos* 'вода, џоок' и -*ssos* 'движење, џридвижување'.

Клучни зборови: ИНДО-ЕВРОПСКИ ЈАЗИК, ЛАРИНГАЛНА ТЕОРИЈА, ПАЛАТАЛИЗАЦИЈА.

Во *Еџимолошкиоџи речник на индо-евроџскиџе јазици* од Јулиус Покорни, стр. 538, (cf. J. Pokorny, *IEW*, 538)¹, се среќава еден и.-е. корен **kei-* 'движење, придвижување' од кого се претполага во грчкиот јазик од неговата нулта степен, **kei-* > **ki-* дека е изведен глаголот *kiō* 'врвам, идам, заминувам' со своите изведеници: *kiōmen ep.* = *kiōn*, *part. kiōn*; *impf. ekion*, *ep. kion*.²

Од овој ист и.-е. корен **ki-*, проширен со итеративниот суфикс -*euo-*, т. е., **ki-euo-*, во латинскиот јазик се формџте *cite* 'брзо'; *excite* 'идам, доаѓам', *incite* 'да се забрза', да се стави во брзо движење', *cieo*, *civi*, *citum*, 2. (*past particip. citus*), 'придвижување'³.

Освен тоа, во етимолошките прирачници на грчкиот јазик, грчките форми: *kinumai* (Хом.) за која се смета дека е од **kineumai* и *kinéō*

¹ Од лошото искуство при преносот на грчките зборови во Pdf датотека во овој труд истите се предадени со латинична транскрипција.

² J. Pokorny, *IEW*, 538. Сите наведени гр. форми се со краток вокал [i].

³ J. Pokorny, *IEW*, 538.

од **kinew-ō*, со своите изведеници, *ono-kindios* ‘магаре’ и др., исто така се доведуваат под еден и.-е. корен **kī-*, со долг вокал [-ī-] проширен со назалниот инфикс -*n-*, т.е., **kī-n-eu-* наспроти, краткиот вокал [-i-] во **ki-*, од кого е гр. *kīō*, со една недореченост по однос на потеклото и должината на вокалот (ī) во *kínūmai* и *kinéō*.⁴

Натаму, овој ист и.-е. корен **ki-*, се смета за секундарен и се јавува во формите: **kjew-* / **kjow-* / **kju-*, од кого во грчкиот јазик од неговата класичната епоха се изведени формите: (*s*)*seúō*, *seúomai*, *essuto*, *ssōtron* но и *epíssōtron*, *eu-ssōtros* (Hes. Sc. 273; v. l. W 578); *sōtreúmata tà tou̯ trokhou̯ xūla. kai̯ h̄o epi̯ tou̯tois̄ sidēros̄ epíssōtron* Hes., а кои се доведуваат во врска со стинд. *čyavati* ‘да се стави во движење’, ав. *š(y)avaite*, стперс. *ašiyavam* ‘одам, марширам’ и др.⁵

Со други зборови, од изложеното останува да се согледаат следниве нешта:

Потеклото и должината на вокалот [ī] во *kínūmai* и *kinéō* и нивните изведеници и второ, потеклото на должината на вокалот *ō* во гр. *ssōtron* и *epíssōtron*. Всушност, останува да се преиспита дали е возможно грчките форми: *kīō*, *kínūmai* и *kinéō* како и формите *ssōtron* и *epíssōtron* да се изведени токму од ист и.-е. корен **ki-* ‘во брзо движење, придвижување’.

Во сферата на индоевропската фонетика, во поново време, особено кога се во прашање долгите вокали [-ī-] и [ō] присутно е следново согледување кое се темели врз основа на ларингалната теорија.⁶

Имено, ако краткиот вокалот [-i-] се најде во позиција пред ларингалот *Н, т.е., *iН, тогаш тој во грчкиот јазик е застапен на следниве начини:

Прво, *iН > -ī-, cf., и.-е. *wiН-s > гр. *is*, лат. *vīs*; гр. *opīrē во *partheno-pīrē* т.е., *opīrē < и.-е. *opi-Нок^W-eН_a, сп. Хом. *opipeúō*, кога нема палатализација, и второ, -*iHo- > -yō- > гр. -ō-, cf., *prósōpon* од и.-е. *protuōk^W- < *proti-H_ok^W-: стинд. *pratīka-* ‘лице’, односно, -*iH_o- > -yō- > гр. -ō-, cf., и.-е. *g^WiHo-wo- > *g^Wyōwos > *gyōwos > гр. *zō(w)os*,

⁴ J. Pokorny, *IEW*, 538; H. Frisk, *GEW*, I, 542; J. B. Hofmann, *EWdGr.*, 144, 146.310; P. Chantraine, *DELG*, cf. *seúō*.

⁵ J. Pokorny, *IEW*, 538.

⁶ Beekes, Robert S. P. *The Development of Proto-Indo-European Laryngeals in Greek*. (1969) ; Rix, Helmut, *Historische Grammatik der Griechischen: Laut- und Formenlehre*. Darmstadt (1976); Sihler, Andrew, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. Oxford (1996), стр. 46-47. Имено, според ларингалната теорија, вокалите во контакт со ларингалите застапени се квалитативно и квантитативно. Квантитативното делување се огледа во тоа што доаѓа до продолжување на вокалот, а квалитативното во промената на бојата на вокалот. Сите овие промени обично се прикажуваат на следнава шема: e- = H₁e, a- = H₂e, o- = H₃e-, односно ē = eH₁, ā = eH₂ и ḗ = eH₃.

микенскиот грчки додека формите со долг [ī], (cf., *kinumai* и *kinēō*) или краток вокал [i], (cf., *kiō*) како такви не се среќаваат во микенската епоха.

Од овој и.-е. корен **kiH_o-*, на мислење сме дека е возможно да е изведено микенското личното име од Кнос (KN Db 1245) *ra-wi-zo*¹⁰, Во микенската основа *ra-wi-*, станува збор за познатата грчка основа **lawi-* ‘народ, племе, војска’ инаку документирана во микенскиот грчки, (сп. *ra-wo-po-qo/ Lawophorg^{os} /*: гр. *Leōphorbos*, *ra-wo-do-ko/ Lawodokos /*: гр. **Lawo-dokos*, Хом. *Lao-dokos* и др.) и сврзувачкиот вокал *-i-*, (cf., *a-re-i-me-ne / Arēi-menēs /*: гр. **Areimēnēs*), а во микенскиот силабограм *-zo* од *ra-wi-zo* веројатно се крие и.-е. корен **kiH_o-* ‘во брзо движење, придвижување’ добиен преку *хиферезаӣа*, т.е., онаа карактеристична појава во грчкиот јазик кога доаѓа до изоставане на краткиот вокал во затворениот слог, (сп. *pe-ri-no/ Peri-nos /*: гр. *Pēri-nos* од **Peri-nowos*, *Bos-poros* од **Bowos-poros* др.). Инаку, и.-е. корен **kiH_o-* е запазен преку *хиферезата* и во грчката дијалектна форма, *boussós* од **g^uou-kjos* добиена од **g^uou-kjowos*, - *ssō-s* од **kiH_o-*.¹¹

Ако е тоа така, тогаш микенското лично име *ra-wi-zo* би можело да одговара на подоцнежното грчко лично име *Lao-ssós* добиено од **Lawoi-kjos* односно од уште постарата микенска форма *ra-wi-zo*. Овде треба да се истакне и тоа дека групата *-ui-* во интервокалната позиција особено пред консонанат се јавува во вид на дифтонг *-oi-*, (сп. кај Н. Rix, *Hist. Grammatik dGr.*, 94, **ue-ũik-uo-* > гр. *e-oi-k-ō-s* : *e-oi-ka* и др.), при што останува нејасно зошто даѓа до упростување на дифтонзите *-oi-* или *-ai-* во *-o-* односно *-a-*, сп., *Troizán: Trozán; ^hEphaistos: ^hEphastos; Phoĩbos : Phobos; Geraístios: Gerastios* и др.¹². Според тоа, нашта анализа за микенското лично име *ra-wi-zo/Lawi-kjos/* > гр. **Lawi-ssos* > **Lawoi-ssos* > гр. *Lao-ssos* ‘Оној (маж) кој ги раздвигува народите’, како еквивалент на *a-re-i-ze-we-i / Arei-kjewehi /*: гр. **Arei-ssewehi* cf., *Arēs laossós* ‘Арес којшто ги раздвигува народите’.

Кон овој и.-е. корен **kiH_o-*, ние го приведуваме и микенското машко лично име *a-no-zo-jo* (gen.sg) (KN Ak 627) од ***a-no-zo*. Според, М. Lejeune, *Mémoires*, II, 104, *a-no-zo-jo/Ain-okjoio /*: гр. **Aino-ssoiō*, од **Ain-ossos* додека, J. Chadwick, *Docs.* 475, *Docs.*², 531, претполага **Anozos*, cf., *azos* или *aozos*, а А. Neubeck, *Glotta*, 39, 168 **Anor-zos* како паралела на **Andro-bios* од **anr-g^uyos* од уште постарата форма **anr-*

¹⁰ Н. Mühlestein, *MH*, 12 (1955), стр. 127; ја има предложено следнава идентификација за *ra-wi-zo/Law-hiqq^uios/*: гр. **Law-hippioj* која од повеќето микенолози е оспорена.

¹¹ F. Bechtel, *Gr. Dialekt.*, и таму наведените форми.

¹² K. Brugmann, *Gr. Gramm.*, 157.

gʷuowos, cf., O. Landau, *MGN*, 23. Сепак, на мислење сме дека во силабограмот *-zo- од *a-no-zo-jo* најверојатно станува збор за образувањата на -ssos запазен како во *melanossos* и *boussos*. Додека првиот елемент *a-no-* од *a-no-zo-jo* сметаме дека е во врска со микенското лично име од Пил РY Cn 254 *a-no / Arnos* /: *Arnos*, cf., гр. *arnos* ‘вода, река, ток’ па отаму сметаме дека *a-no-zo-jo/Arno-kjoio*/**Arno-ssoiō* ‘Оној што ја раздвижува, разбранува, водата’ или ‘Оној што е брз како вода (река)’ од **a-no-zo / Arno-kjos* /: **Arno-ssos*, cf., гр. *boussos*, *hippassos* и др. Со други зборови, претполагаме дека во силабограмот -zo- се крие и.-е. корен *-kiH_o-* > *-k_{yo}-* > мик. *-zo-*. За застапеноста на хидронимските основи во микенскиот и класичногрчкиот јазик со нивните паралели во другите индо-европски јазици кои се зборувале на овие балкански простори опширно пишува Проф. д-р Петар Хр. Илиевски во повеќе свои студии¹³.

Така хидронимската основа и.-е. **apo-* ‘вода, река, ток’ во микенскиот грчки се среќава во топонимот од Пил (PY) *me-ta-pal Met-apa* /: гр. *Metapa*, *me-ta-pa-de/ Met-apade* /: гр. *Metapade*, но и како етнимон *me-ta-pi-jo/ Met-apiro* /: гр. *Met-apiro*, односно, и.-е. **ak^wa-* ‘вода, ток’ во личните имиња од Кнос (KN) и Пил (PY) *a-so-qi-jo/ Asoq^uios* /: гр. *Asōpios* од гр. *asis* ‘кал, тиња’ и **ak^wa-* ‘вода, ток’ и др¹⁴.

(Рецензент: академик Петар Хр. Илиевски)

¹³ П. Хр. Илиевски, *Балкански лингвистички студии*, Скопје 1988, стр. 436 ss.; in П. Хр. Илиевски, *Животој на Микенциите во нивните писмени сведоштва*, МАНУ, Скопје 2000, стр., 95, 119, 341.

¹⁴ Така на пример должината на вокалот *-ō-* во грчките форми *Inōpos*, *Eurōpos* не ја исклучуваат можноста дека станува збор за продолжувања на вокалот *-o-* во *-ō-* по горе наведената аналогија, т.е., *Inōpos* < **inyu-H_oq^oos* < **ini-Hoq^oos*, односно, *Eurōpos* од **euγy-H_oq^oos* < **swri-Hoq^oos*.

Miodrag TODOROVIĆ

**I-E root **k_{yo}-wo-* or I-E. **kiH_o-wo-*,
“in movement”, “to set in motion”**

Summary

On the basis of the laryngeal theory, the author assumes that the I-E root **k_{yo}-w-*, “to set in motion,” derives from praeie. **kiH_o-w-*. The geminates *ss-* and the length of the vocal in *-ō-* in Gr. *s(s)ōtron* and *epi-ssōtron*, that is, in the Mycenaean forms *e-pi-zo-ta/ epi-kjota /*: Gr. *epi-ssōtra*, *zo-wa/Kjo-wa/*: Gr. *S(s)ōe* result from the process of the palatalization of **CiHo->*Cyō-> Myc. kjō > Gr. **ssō*, (cf. I-E **g^hiHo-wo->*g^hyōwos > Gr. zō(w)os*, Gr. *prosōpon* from **protyō^h* - < I-E **proti-Hok*). The author believes that, through palatalization and hyperesis, the Mycenaean personal name *ra-wi-zo/Lawi-kjos / > Gr. **Lawis-ssos*> Gr. *Lao-ssos* and *a-no-zo-jo/Arno-kjoio/*: **Arno-ssio* (gen.sg) < **Arno-kjos* (cf. *arnos* ‘water’) derived from I-E root **kiHo-wo-*, “to set in motion”.**

Keywords: INDO-EUROPEAN LANGUAGE, LARYNGAL THEORY, MYCENAean PALATALIZATION.